

מבעל דף היומי בעיון

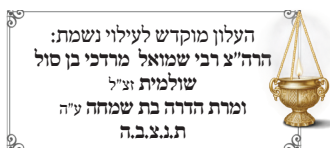
סיכום גפ"ת, רא"ש, רמב"ם, רי"ף, ר"ן, טור ב"י, שו"ע, מ"א, ט"ז ומשנ"ב על הדף

כולל ומכון ראש פינה:

כולל יום שלם ללימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע בעיון במשך 17 שנה | כולל יום שלם ללימוד דף היומי בעיון | כולל יום שלם ללימוד אבן העזר בעיון | פרויקט "אבן ברורה", והוא כעין משנה ברורה על אבן העזר | כולל ערב שלוש שעות ללימוד דף היומי בעיון | כולל ערב שיעורים ליבו חפץ | כולל שיעורי שבת | רשת שיעורי תורה ללימוד דף היומי במלגה מכובדת למגידי שיעורים | 30 ספרי עזר על שלחן אבן העזר | ספרי "השינון" על ד' חלקי השו"ע, לדיעת ד' חלקי השו"ע בלימוד עמוד יומי, בהלצת גדולי ישראל מכל העדות והתנועות | מבחנים ארציים לאברכים ובחורים במלגה על דף היומי בעיון | סיכומים יומיים של דף היומי בעיון בעברית, אנגלית, ספרדית וצרפתית | קמחא דפסחא | עזרה וסיוע לנזקקים ואברכים עמלי תורה

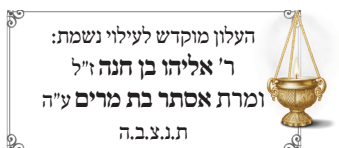
יום א' כ' תמוז - כ"ו תמוז תשפ"ו

העלון מוקדש לעילוי נשמת:
הרה"צ רבי שמואל מרדכי בן סול
שולמית זצ"ל
ומרת הדרה בת שמוחה ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה

מסכת חולין ס"ו-ע"ב

בס"ד שבוע פרשת מטות-מסעי

העלון מוקדש לעילוי נשמת:
ר' אליהו בן חנה ז"ל
ומרת אסתר בת מרים ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה

דף ס"ו ע"א

ובדגים כל שיש לו סנפיר וקשקשת. תנו רבנן אין לו עכשיו ועתיד לגדל לאחר זמן, כגון הסולתנית ה"ז מותר, יש לו עכשיו ועתיד להשירן בשעה שעולה מן המים וכו'.

[עמוד ב'] כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר, ויש שיש לו סנפיר ואין לו קשקשת; יש לו קשקשת ויש לו סנפיר דג טהור, יש לו סנפיר ואין לו קשקשת דג טמא.

שתי הסוגיות הבאות עוסקות בכשרות המינים הגדלים במים, הסוגיא הראשונה עוסקת במינים הגדלים במים ובנחלים, והסוגיא שלאחריה עוסקת במינים הגדלים בבורות.

[יורה דעה סימן פ"ג] סימני דגים טהורים מפורשים בתורה בפרשת שמני, דכתיב את זה תאכלו מכל אשר במים כל אשר לו סנפיר וקשקשת במים ובנחלים אותם תאכלו וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת במים ובנחלים מכל שרץ המים מכל נפש החיה אשר במים שקץ הם לכם ושקץ יהיו לכם מבשרם לא תאכלו ואת נבלתם תשקצו כל אשר אין לו סנפיר וקשקשת במים שקץ הוא לכם.

ובתורת כהנים דרשו, יכול אין לי אלא המעלה סימני טהרה שלו ליבשה, השירו במים מניין, ת"ל במים. ע"כ. כלומר, דווקא כל אשר אין לו סנפיר וקשקשת במים לא יאכל אבל אם במים יש לו אף שבעלותו מהמים נשרו מותרים באכילה.

ומה הם המקומות שהצריכה התורה לסימני טהרה, אמרו שם בתורת כהנים, ימים זה ים הגדול שנאמר ולמקוה המים קרא ימים, ובנחלים אלו הנהרות וכו', אין לי אלא ימים ונחלים שמושכים בימות החמה ובימות

הגשמים, מניין לרבות שאר ימים ושאר נחלים שמושכים בימות הגשמים ואין מושכין בימות החמה עד שאתה מרבה מים שבבורות, תלמוד לומר במים.

ובמשנה [גדה נ"א ע"א] אמרו, כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר. ומשמע שלא נמצא לעולם דג שיש לו קשקשת ואין לו סנפיר. ובענין זה התחבטו מאוד האחרונים, דכתב המעדני יום טוב [על הרא"ש פרק ג סימן סז] וז"ל, ואני בהיותי אב"ד ור"מ בק"ק ווינא הביא אלי החכם מוהר"ר אהרן רופא נר"ו דג נקרא בלשונם שטינק"ס מרינו"ס ונמצא בים הספרדי והוא סם המות והרקחים יודעים פעולות להוציא הארס ממנו ואז עושין מבשרו במיני רפואות, ויש לו שדרה וראשו רחב וגם יש לו קשקשים על כל גופו, ואין לו שום סנפיר, רק יש לו ארבע רגלים כרגלי בהמה או חיה, ושאלני על זה, דממה נפשך, אם נחשב רגלים לסנפירים הלא דרכיה דרכי נועם, א"א לומר שהתורה מסרה לנו כלל שע"י כן נבוא לאכול סם המות וכו', ואשתומם על זה מאוד ולא ידעתי להשיב, רק אמרתי שאפשר שהוא מין מורכב ולא הורכב קודם מ"ת כמו הימים שאמרו בב"ר שהקב"ה לא בראם בששת ימי בראשית ואף זה מין הורכב אחר קבלת חז"ל כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר. והנה כעת נ"ל יישוב אחר יותר נכון, וזהו שיש לי דקדוק בכתוב שאמר כל אשר לו סנפיר וקשקשת וגו' והדר אמר וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת וגו' מכל שרץ המים ומכל נפש החיה וגו' מה שלא אמר בכתוב הראשון, לכך נ"ל דהכתוב הראשון מדבר במיני דגים בלבד לאפוקי חיות שבים, וכן דרשו בתורת כהנים, החיה, חיות שבים. ומעתה זכינו לדין דזה הכלל דכל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר על מין דגים הוא שאמרו כן ולא על החיות שבים וכו'.

אמנם הפרי חדש [יורה דעה סימן פג ס"ק ד'] חלק על סברא זו וכתב, וכל מה שנמצא בים, בין הדגים שאינן בעלי

כולל ומכון ראש פינה:

קומה ובין אותם שהם בעלי קומה שיש להם רגלים שהם בהמות וחיות המים, כולם דינם שוה, שאם נמצא להם קשקשת שהם טהורים וכו'. ומה שקשה על כך כלל דכל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר, והרי הדג הזה יש לו קשקשת ואין לו סנפיר, כתב דודאי הסנפירים נפלו בעלותו מן המים. ויש באחרונים מי שכתב דהתורה דברה על הרוב ויש שיוצאים מן הכלל, והוא תימה גדולה לומר כדבר הזה.

והנה הרמב"ם [פ"ב ממאכלות אסורות ה"ב] כתב וז"ל, האוכל כזית משרץ המים לוקה מן התורה שנאמר אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ ולא תטמאו בהם וכו', איזהו שרץ המים, אלו הבריות הקטנות כמו התולעים והעלוקות שבמים והבריות הגדולות ביותר שהן חיות הים. כללו של דבר כל שאינו בצורת הדגים לא דג טמא ולא דג טהור כגון כלב המים והדלפון והצפרדע וכיוצא בהן. עכ"ל. הרי שכתב מפורש שלבד מיני דגים כל ברואי הים אסורין באכילה וזהו שרץ המים, ולא דברה התורה רק במין דגים, ואם כן קושיא מעיקרא ליתא, דאותו מין שיש לו רגלים בודאי אינו צורת דג ומין דג. ובפרי חדש הנ"ל האריך לדחות דברי הרמב"ם, ועיין בערוך השלחן שהאריך מאוד בזה, והביא ראיות מהתורה כהנים ועוד מקומות לדברי הרמב"ם, דרך מין דגים נאמרו בהם הלכות אלו וכללים אלו, ואילו השאר כולם נחשבים לשרץ המים ואסורים באכילה.

והנה בעינן סנפיר וקשקשת, וכתב הב"י בשם הרמב"ן דהקשקשים צריכים להיות נקלפים מן הדג, וראיה שהרי אונקלוס תרגם קליפין, וכן מקרא דשריון קשקשים הוא לבוש מוכח שצריך להיות כלבוש שביכולת לפושטו, ולכן אם הן אינן נקלפים מעל הדג אא"כ ינטל עמהם גם מעור הדג ובשרו אין זה סימן טהרה ואסור לאוכלו. וכתבו האחרונים דהקליפה יכול להיות גם ע"י כלי וגם ע"י תחבולה כגון שביד א"א לקולפה אלא בכלי וע"י שרייה במים רותחים מ"מ הא הם נקלפים [נודע ביהודה תנינא יו"ד סי' כח, כט, ל].

ועוד כתב הרמב"ם [פ"א הכ"ד] מי שאין לו קשקשים החופים את כולו מותר אפילו אין בו אלא סנפיר אחד וקשקשת אחת ה"ז מותר. עכ"ל. אמנם שנינו בתוספתא [פ"ג ה"ט], וכמה קשקשים יהיו בו אפילו אחת תחת לחיו ואחת תחת זנבו ואחת תחת סנפיריו. עכ"ל. דמשמע דצריך ג' קשקשים ובמקומות אלו דווקא, וכן הביא הרמ"א וז"ל, וי"א דאין להתיר בקשקשת אחת רק כשהיא עומדת תחת זנבו או לחיו או סנפירו וטוב להחמיר. עכ"ל. דפירוש מקומות אלו אינו שצריך שלשה קשקשים, אלא או במקום זה או במקום זה. ויש שחששו לפשטות דברי התוספתא ולא התירו רק בג' ובמקומות אלו, וכתב הרשב"א שיש לחוש לזה, ומכל מקום הרמ"א לא חשש לזה, עיין בערוך השלחן במה שכתב לבאר.

יש מיני דגים טהורים שקשקשיהם דקים מאד ואינם ניכרים, ולכן אם כרכוהו בכגד או נתנו אותו בכלי מלא מים ונמצאו קשקשים מותר, דלא הצריכה התורה קשקשים גדולים, דווקא ולכן במינים שאינם ידועים לנו ועשו בחינה בכריכת בגד או במים ונמצאו קשקשים, הם כשרים. וכן אם העמידו הדג מול השמש ורואין בו קשקשים קטנים מותר. וכתב ערוך השלחן וז"ל, ודע שדבר פשוט הוא דבדבר שצריך ראיית עין אינו מועיל אם רואין ע"י זכוכית המגדלת, וצריך לראות בעין עצמה וכן הוא בענינים שבכל התורה כולה במה שצריך ראיית עין:

ועוד אמרו דאם מין דג זה אין לו בקטנותו קשקשים ועתיד לגדלו לאחר זמן מותר לאכלו גם בקטנותו, דלא הצריכה תורה רק מין שיש לו קשקשים. והואיל דכל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר, אם מצא חתיכות דג שיש לו קשקשת א"צ לחזור אחר סנפיר. ולפי מה שכתבנו לעיל שבשאר מינים לא מועיל קשקשים וסנפירים, צריך לומר שלא חשו לזה דאינו מצוי.

והנה מצאנו בפוסקים מסורות על סימנים נוספים להכשר דגים, דכתב הטור, עוד יש סימן אחר בדג טהור, והוא שהטמא ראשו חד ואין לו שדרה והטהור אין ראשו חד ויש לו שדרה, ויש מהגדולים שכתבו שיש לסמוך על שני סימנים אלו להתיר כל דג, וא"א הרא"ש ז"ל כתב שאין לסמוך עליהם.

עוד כתבו בשם רבינו יהודה החסיד שדג טהור יש לו זנב סדוקה לשנים [ב"י] ובודאי שאין לסמוך ע"ז להקל אלא להחמיר כשאנו סדוק לשנים [פ"ה סק"ז], ובשלטי גבורים [סוף פרקין] כתב בשם ריא"ז, סימן מובהק בדגים, כל דג שזנבו מפוצל, אם היו הפיצולין שוין בידוע שיש לו קשקשת, ואם ראשי הפיצולין האחד ארוך מחבירו בידוע שאין לו קשקשת. אבל שאין זנבו מפוצל דומה זנב הטהור לטמא ברוב דגים. ורוב הפוסקים לא הזכירו דבר זה כלל.

ובאמת במשך הדורות היו כמה וכמה פולמוסים סוערים אודות כשרות מיני דגים שונים, ונביא כאן בקצרה את חלקם.

הפולמוס המפורסם ביותר היה בתקופת הראשונים אודות דג הברבוטה, שהוא דג טורף החי במים מתוקים וקרים בצפון אירופה, אסיה ואמריקה. השאלה היתה האם יש לדג קשקשים כשרים. בתחילה, גדולי הפוסקים וביניהם הר"ף ותלמידו המובהק רבינו אפרים, נטו להתיר את הדג באכילה, שעל אף שבמבט חיצוני הדג נראה חלק ונטול קשקשים, בגירוד חזק ניתן להבחין בקשקשים זעירים מאוד, הטבועים עמוק בתוך ריר הדג ועורו.

והביא ההגהות אשר"י [על מסכת עבודה זרה וכן מובא בספר העיטור], כי רבינו אפרים רצה לכתוב פסק הלכה המתיר

דף ס"ו ע"ב

בימים ובנחלים הוא דכי אית ליה אכול דלית ליה לא תיכול, הא בכלים אף על גב דלית ליה אכול.

[ס"ו ע"א] אמר רב הונא לא לשפי אינש שיכרא בצבייתא באורתא, דילמא פריש לעיל מצבייתא והדר נפיל לכסא וכו'. אמר שמואל קישות שהתליעה באיביה אסורה משום השרץ השורץ על הארץ.

השרצים שאסרה התורה, שלשה מיני שרצים הם, שרץ העוף ושרץ המים ושרץ הארץ, וכולן מפורשים בתורה, בשרץ העוף כתיב [דברים יד, טז] כל שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו ובשרץ המים כתיב [ויקרא יא, טז] וכל אשר אין לו סנפיר וגו' ושקץ יהיו לכם מבשרם לא תאכלו וגו', ולדעת הרמב"ם לאו דשרץ המים הוא מאל תשקצו את נפשתיכם בכל השרץ השורץ ולא תטמאו בהם, ושרץ הארץ כתיב [שם מא] וכל השרץ השורץ על הארץ שקץ הוא לא יאכל.

איזהו שרץ העוף, כגון זבוב או יתוש וצרעה ודבורה וכיוצא בהן, כל שמעופפים. ואיזהו שרץ המים, אלו הבריות הקטנות כמו התולעים והעלוקות שבמים והבריות הגדולות שבמים שהן חיות הים, ולדעת הרמב"ם כל שאינו בצורת דג אף אותם שיש להם סנפיר וקשקשת הרי הם שרץ המים כמו שהבאנו לעיל, ואיזהו שרץ הארץ כגון שמנה שרצים האמורים בתורה החולד והעכבר וגו' והנחש והעקרב וחיפושית ונדל וכיוצא בהן, ויש בכלל שרץ הארץ אותן התולעים הנבראים בפירות ובתבואות התלושים מן הקרקע וכן הנולדים במשקים כחומץ ומים שבכלים ושאר משקין וכל הנולדים באוכלים תלושים בגבינות ובשר וכיוצא בהן, אך כל זמן שלא פירשו מותרים, דעדיין לא נקראים שרץ הארץ, וכשפירשו על הארץ אסורים דנקראים שרץ הארץ כיון ששורצים עתה על הארץ. וכן הנולדים בפירות המחוברים לקרקע אסורים אף כשלא פירשו על הארץ, דכיון שנולד בעוד הפרי מחובר לקרקע הרי הוא שרץ השורץ על הארץ.

כבר הזכרנו כי התולעים שנתהוו בפירות תלושים כל זמן שלא פירשו מותרים דלא קרינן בהו שורץ על הארץ, וכן שרצים שבמים אינם אסורים אלא אותם שנתהוו בימים ובנהרות ובאגמים, אבל תולעים שנתהוו במים שבכלים או בשאר משקין מותרים כל זמן שלא פירשו, דהתורה לא אסרה רק בימים ובנחלים אותן שאין להם סנפיר וקשקשת, אבל מים שעצורים בכלים או במים שבבורות ובמערות המכונסים מותרים כל זמן שלא פירשו, אבל כשפירשו קרינן בהו שורץ על הארץ.

וכתב הטור [יורה דעה סימן פ"ד], שרצים הגדלים במים שבכלים ושבבורות שיחין ומערות חריצין ונעיצין שאינן נובעים מותרים אף על פי שאין להם סנפיר וקשקשת

את דג הברבוט"א, ובלילה שלפני כתיבת הפסק, הזהירו אותו בחלום שמי שהוא מאכיל שקצים ורמשים לישראל ייכרת. ובעקבות זאת החליט רבינו אפרים לחזור בו מההיתר ולפסוק שהדג טמא. אמנם לא כולם קבלו את חזרתו, שדעת בעל העיטור שהדג נותר כשר, ובדבר החלום, דברי חלומות אין מעלים ואין מורידים ובודאי אי אפשר לפסוק על פיהם לא לחומרא ולא לקולא.

והויכוח בדבר הדג הנ"ל נמצא בהרבה מקומות בראשונים, וגם דברי רבי יהודה החסיד בענין צורת הזנב של דג טהור הובאה לענין זה, וז"ל הב"י, כתב סמ"ק (ס"י ריא הגה אות ג) בשם ה"ר יהודה החסיד סימן על הדגים הטהורים שני עדים טהור, פירוש דג טהור יש לו זנב סדוקה לשנים, מה שאין כן בברבוט"א, והרבנים הגדולים אוכלים ממנה ורבינו יחיאל מפרי"ש היה נזהר ממנה והמחמיר תבוא עליו ברכה. עכ"ל. ועוד הביאו שרבי יהודה החסיד היה אומר שמי שאוכל ברבוט"א לא יזכה לאכול מליתן.

וטעם האוסרים הוא כי הקשקשים של הברבוט"א אינם קשקשת להלכה, מכיוון שהם כה קטנים, שקועים בעור ואינם ניתנים לקילוף בקלות מבלי לקרוע את הבשר.

אודות עוד דג היה פולמוס רחב, הוא דג החרב, לדג חרב בוגר אין קשקשים כלל. בנוסף, הקשקשים שיש לו בצעירותו אינם קשקשים רגילים (הנשלפים בקלות) אלא מעין מבנים קוצניים קבועים בעור.

באיטליה היה מקובל לאכול, וכן התירו הרמ"ע מפאנו, מכיוון שבצעירותו יש לו קשקשים הנושרים במהלך גדילתו. יש האוסרים אותו בזמנינו מחמת שאין לסמוך כיום על זיהויים של הדגים.

עוד פולמוס היה אודות דג השטירל, או החדקן [על שם שחרטומו מסתיים בצורת חדק], שמביצו עושים מאכל יקר בשם קוויאר, שעל גופו ישנן לוחיות גרמיות קשות שאינן ניתנות להסרה מבלי לקרוע את עור הדג. המתירים רצו להתיר סוגים מסויימים מדגים אלו בטענה שבדגים צעירים או בחלקים מסויימים בגוף ניתן לקלף את הקשקש, או שהלוחיות נחשבות הלכתית כקשקש. כיום הדג נחשב כמעט פה אחד כטמא, וקוויאר שחור אמיתי אינו כשר.

בדומה לזה היה פולמוס אודות דג הטורבוט, שלחלק ממיניו יש רק בליטות גרמיות קשות על העור ולא קשקשים אמיתיים הנשלפים בקלות.

כל זה הוא כמובן בקצירת האומר ועל קצה המזלג, והרוצה להרחיב את היריעה יוכל למצוא כהנה וכהנה בכתבי העת התורניים שעסקו רבות בעניינים אלו.

לפיכך שוחה ושותה בכ"מ מהם ואינו חושש לשרצים שבהם, והרמב"ם לא התיר אלא שבבורות ומעורות שהם דומים לכלים, אבל של חריצין ונעיצין המושכין אף על פי שאינן נובעין אסורין, וא"א הרא"ש ז"ל לא כתב כן. וחריצין מקרי ארוכין וקצרין [רש"י ס"ז ע"א ד"ה חריצין] ונעיצין מקרי רחבים כגון שעושין לביברי דגים [שם].

לפיכך שוחה אדם לתוך הבור או לתוך הכלי ושותה מים ואינו חושש לתולעים שבו, וגם משום בל תשקצו ליכא, שהרי אין כוונתו להתולעים אלא שממילא נכנסים לתוך פיו, אמנם אם הדבר מאוס עליו ודאי דאסור משום בל תשקצו. וכתבו האחרונים דפשוט דאלו הזבובים הקטנים הנופלים מאויר לתוך המים נשאים באיסורם, ולא הותרו רק התולעים שנתהוו מעצמן בהמים או ביין או בחומץ, אבל הנופלים לתוכם, כמו שמצוי בזמן הקיץ שנופלים זבובים ורמשים קטנים מן האויר לתוך המים או שארי משקין או לאוכלין, נשארי באיסורן הקודם.

כבר נתבאר דפירשו אסורים אף אם אחר כך נפלו לתוך המים, ומה נקרא פירש, כשפירש אחורי הכלי או אחורי הבור, ואפילו פירש על שפת הכלי או שפת הבור, או שפירש לאויר אסור אף כשנפל אחר כך לתוך המים. אבל אם פירש לדופן הכלי מבפנים או לדופן הבור מבפנים לא מקרי פירש וכשנפל אחר כך לתוך המים מותר, שכן דרך התולע לצאת מהמים אל דופן הכלי מבפנים, ואם נאמר דגם בכ"ה ג' אסרה תורה א"כ לא התירה כלל הגדלים בתלוש שהרי כן דרכם תמיד לפרוש לדפנות מבפנים, ומדהתירה התורה ש"מ דגם בכ"ה ג' שרי.

וכשם שבכלי שנתהוו התולעים מותרים כשלא פירשו, כמו כן אם עירו המים או המשקין מכלי זה לכלי אחר יש להכלי האחר דין הכלי הראשון, שכל זמן שהם במשקין, או אפילו פירשו לדופני הכלי האחר מבפנים מותר כמו בכלי הראשון, והטעם דהכי רבתייהו, שהרי כן דרך האוכלים והמשקין לערות מכלי אל כלי ומה לי כלי ראשון או כלי שני או שלישי, אבל מבור לכלי אינו כן ואסור לשאוב בכלי ולשתות מהם דשמא יפרשו בדופן הכלי מבפנים והוי כפירש לארץ, ולא דמי לעירו מכלי לכלי דמותר, דהתם לא נשתנה השם, דמעיקרא כלי והשתא כלי, אבל הכא מעיקרא בור והשתא כלי [ש"ך סק"ד].

ואמרו בסוגיא [ס"ז ע"א] לא לשפי אינש שיכרא בצבייתא באורתא דילמא פריש לעיל מצבייתא והדר נפיל לכסא והוי עובר משום שרץ השורץ על הארץ ופירש"י [ד"ה שיכרא] שכר של תמרים ומצויין בהן תולעים, דהיינו דבשכר שעורים שאין מצוי בהם תולעים א"צ לחוש שמא יש בו תולעים, ורק דבר שמצוי בו תולעים אסרו לסנן בלילה דרך עצים וקשים דקים, משום דבלילה כשתפול התולעת על הקשים לא יראנה ומשם תפול

לכלי, ולמחר כשיראנה יהא סבור שלא יצתה מן השכר לקשים ותולעת המים מותרת [רש"י שם ד"ה באורתא]. ולפי זה רק בלילה יש חשש זה, משום דביום הלא יראה אם הלכה בשוה עם המשקה אם לאו ואם תשאר על העצים והקש ישליכנה לחוץ, אבל בלילה לא יראה:

וז"ל הטור, המסנן המשקה והיו בו שרצים חשיב כפירשו, שהרי פירשו ממקום רביתו, לפיכך משקה שדרך ליגדל בו שרצים אין לסננו בלילה שמא יחזרו השרצים לתוך הכלי ויבא לשתותן והרי כבר פירשו, אבל מסתמא אין לחוש שמא פירשו כל זמן שאין הוכחה בדבר. עכ"ל. ותמה עליו הב"י שלא הזכיר עצים או קש המוזכר בגמרא.

וכתב ערוך השלחן ליישב דלטור היה קשה, דאם החשש הוא מפני שבשעת הסינון תפול התולעת על הקש ומשם תפול למשקים, א"כ גם ביום יש לחוש לזה, דאטו מי שמסנן עיניו לנוכח יביטו לראות אופן הנפילה מהתולעים לתוך הכלי שמסנן בה, והרי לזה צריך ראייה חזקה ולא להעלים עין מתוך המסננת אף רגע קל, אלא ודאי דאין לחוש לזה מסתמא ואמרינן שהלכה התולעת עם המשקה יחד, והחשש של הגמרא הוא חשש אחר, דשמא אחר שיסנן כל המשקה והתולעים ישארו מלמעלה וירחשו זמן רב הנה והנה והמשקה עומד שם, יכול להיות שאחר כך ירחשו לתוך המשקה, ולכן אין חשש זה רק בלילה דביום כשיראה תולעים רוחשים סביב המשקה יטול המשקה משם, אבל בלילה אין רואה. וצ"ע.

והרמב"ם השמיט לגמרי דין זה ורק כתב [פ"ב ה"ב] וז"ל, המסנן את היין ואת השכר ואת החומץ ואכל את היבחושין או את היתושין והתולעות שסינן לוקה משום שרץ העוף או שרץ המים אפילו חזרו לכלי אחר שסינן שהרי פירשו ממקום ברייתן אבל אם לא סננו שותה ואינו נמנע כמ"ש, עכ"ל.

כבר נתבאר דתולעים הגדילים בפירות בתלוש מותרים שהרי לא קרינן בהו השורץ על הארץ, ולכן אין מותרים אלא כל זמן שלא פירשו לארץ, אבל אם פירשו הרי הם שורצים על הארץ ואם חזרו לפרי אסורים ולוקין עליהם, ופירשו ומתו באויר קודם שהגיעו לארץ זהו איבעיא בגמרא ולא איפשטא וממילא דספיקא דאורייתא לחומרא.

ובגמרא הסתפקו באופן שלא פירש כולו מהפרי אלא מקצתו, או שלא פירש אלא על גבי הפרי, או שהיה בגרעין הפרי ופירש על הגרעין אף כשהגרעין עודנו בפרי, או שהיו שני פירות סמוכים זל"ז ופירש מפרי לפרי, גם אלו הם בעיות שלא נפשטו, והספק הוא דשמא כיון שיצאו ממקום גידולם אף שלא שרצו על הארץ, מ"מ אפשר דמקרי שורץ על הארץ וזהו כתולעים שבמים שבכלים שפירשו לאחורי הכלים, ואין זה דומה לפירשו לדופן הכלי מבפנים דהוי ממש רבתייהו, דאל"כ

למה התירתן התורה הרי לא סגי בלא"ה, אבל תולעים שבפירות תלושין אדרבא דרכן להיות שם תמיד ולכן מקרי זה ג"כ פירש, והוי ספק דאורייתא ולחומרא.

ולדעת רש"י ותוספות ועוד ראשונים לא מקרי פירש אלא כשפירשה חיה, אבל אם פירשה מתה לאו כלום הוא, שהרי כל עיקר איסור פרישה הוא משום דמקרי שורץ על הארץ, והרי במיתתה לא תוכל לרחוש, ושריצה פירושו דבר הרוחש ומנענע [רש"י ד"ה פירשה], ולכן בין בתולעת שבמים שפירשה לאחורי הכלי ובין בפירות תלושין שפירשה על הארץ או לאויר או לכל מה שנתבאר, זהו הכל בפרישה מחיים ולא במיתתה. ולפ"ז תולעים שבחומץ ובפירות תלושים ובעדשים ובפולין ובקטניות שהרתיחן על האור ומתו התולעים לא איכפת לן אחר כך אם פירשו [ב"י בבד"ה בשם ר"י].

אבל דעת הרי"ף ורבינו חננאל והרמב"ם והרשב"א דגם פירשה מתה הוי בעיא דלא איפשטה, ולשיטתם אינו מועיל רתיחה על האור אם פירשו אחר כך, ובש"ע [סעיף ד'] תפס לעיקר כדעת המקילים ודעת האוסרים כתב בשם יש אוסרים.

כל זמן שהתולעת נמצא בתוך הפרי והתלע בתלוש, אפילו אם חורו נקוב לחוץ לא חיישין שמא יצא דרך החור ופירש וחזר לתוכו, דאין הדבר מצוי שיחזרו לחוריהן אחר שיצאו משם, אבל יש מגדולי הפוסקים שאוסרים אם חורו נקוב לחוץ מפני שהחור מוכיח עליו שיצא ואולי יצא מקצתו דג"כ אסור, ולכן כתב הרמ"א דהכי נהוג לאסור כדיעה זו.

דעת רש"י ותוספות והרא"ש דאף דקיי"ל דהגדילים במחומר מקרי שורץ על הארץ מפני שהפרי או הירק מחובר לקרקע והוא כקרקע עצמו, מ"מ בעינן מקום רחב שיחיה ביכולת התולעת לרחוש ולנענע, דכל לשון שריצה הוא ריחוש ונענע [רש"י], וכמו כשהיא על הארץ המקום פנוי לה לרחוש כמו כן צריך להיות בהיותה בהפרי, ולכן כשאין לה מקום לרחוש כמו תחת הקליפה בפולים ואפונים שהמקום צר, אין עליהם שם שרץ. וכתב הטור, כתב הרשב"א אפילו חור שבתוכו קטן ואינו מחזיק אלא כדי התולע אסור וא"א הרא"ש מתיר. עכ"ל. וגם הר"ן הסכים לזה וכתב דכשם כשהיא על הארץ לא חיישין אם היא רוחשת אם לאו כמו כן בהיותה במחומר לקרקע, ע"ש.

וז"ל השו"ע [סעיף ו'], תולעים הגדילים בפירות בעודם במחומר חשוב כשורץ על הארץ ואסור אף על פי שלא פירש והוא שריחש, אבל תולעים הנמצאים בפולין ואפונים תחת הקליפה והקליפה משחרת עליהם מבחוץ וכשמסירין הקליפה מוצאים היבחושים תחתיהם מותרים, לפי שהם מונחים במקום צר ולא קרינן ביה השורץ על הארץ כל זמן שלא ריחש, אבל הנמצאים בשרביטים

אסורים שיש להם מקום לרחוש. עכ"ל. וזהו כדעת רש"י וסייעתו, דכן דעת רוב הפוסקים.

ודעת הרמ"א דיש להחמיר כדעת הרשב"א והר"ן שא"צ רחישה במחומר, והמגיד משנה כתב דגם דעת הרמב"ם והרמב"ן כהרשב"א, וז"ל הרמ"א, ופעמים נמצא בפרי כמין נקודה שחורה והוא מקום שמתחיל התולעת להתרקם וצריך ליטלו משם בעומק דאסור כמו התולעת עצמו. עכ"ל. ועיין בערוך השלחן שדעתו דהוא איסור לכולי עלמא.

כל מיני פירות שדרכן להתלע כשהם מחוברים לא יאכל עד שיבדוק הפרי בפנימיותו שמא יש בו תולעת, ולכן אין לאכלו בלילה בלא ראיית עין לאור הנר, וכן הדין במים ושאר משקים שדרך ליפול לשם זבובים ותולעים ויתושים אסור לשתותן בלא בדיקה.

דף ס"ז ע"ב

הלכתא קוקיאני אסירי, מ"ט מינם ניים, ועיילי ליה באוסייה תולעים. דרני דבשרא אסירי, דכוורי שריין.

דין תולעים בבשר

תולעים הנמצאים בבמה בין שנמצאים במוח שבראש ובין שנמצאים במעיה ובין שנמצאים בין עור לבשר כולם אסורים, והטעם דאותם שבמוח ובמעיים הרי אתו מעלמא, שכשהבהמה ישנה הם נכנסים לחוטמה ומשם למוח או לקנה וריאה וכבד והוי להו שרץ הארץ ממש, ואותם שבין עור לבשר או בתוך הבשר ממש הרי הם נתהוו בתוכה קודם שנשחטה ובאו מאיסור אבר מן החי, דכל שבגוף הבהמה הרי זה אבר מן החי, ושחיטתה אינה מועילה לתולעים שהרי יש להם חיות לעצמן.

והתולעים הנמצאים בדגים, אם נמצאו במעיים אסורים משום דמעלמא קאתו כמו בבמה, אבל אותן שנמצאו בין עור לבשר או בתוך הבשר ממש מותרין, דמיניה קא גדלי, ודגים אין טעונים שחיטה ואפילו פירשו קצת וחזרו מותרין כי כן רביתיהו לפרוש קצת ולחזור, אך אם פירשה כולה פשיטא דאסור:

והתולעים שבבהמה אסורים היינו אלו תולעים שנתהוו בחיים, מהטעמים הנ"ל, אבל אותם שמתהוו לאחר שחיטה, כגון שמלחו הבשר לימים רבים ונתהוו בהם תולעים מותרים כל זמן שלא פירשו, וכתבו הטור והש"ע [סעיף ט"ז] דלפיכך תולעים הנמצאים בקערה שנפלו מן הבשר מותרין ולא חיישין שמא פירשו מחיים חוץ לחתיכה, דמסתמא אותן שפירשו מחיים נפלו כשהדיחו הבשר. עכ"ל. ואולי לשיטתיהו דס"ל פירשה מתה מותרת, כמו שנתבאר לעיל, אבל לדעת האוסרים בפירשה מתה גם כאן אסור [לבוש].

וז"ל הרמב"ם [הלכות מאכלות אסורות פרק ב' הלכה י"ז], תולעת הנמצאת במעי הדגים ובמוח שבראש הבהמה והנמצאת בבשר אסורה, אבל דג מליח שהתליע הרי התולעת שבו מותרת, שהן כפירות שהתליעו אחר שנעקרו מן הארץ שמותר לאכלן כולן כאחת בתולעת שבתוכן, וכן המים שבכלים שהשריצו הרי אותן שרצים מותר לשתותן עם המים שנאמר וכל אשר לו סנפיר וקשקשת במים בימים ובנחלים אותם תאכלו, כלומר במים ובימים ובנחלים הוא שאתה אוכל את שיש לו ואין אתה אוכל את שאין לו אבל בכלים בין שיש לו בין שאין לו מותר.

וכתב הראב"ד, שבוש הוא, זה שאף בשר מליח תולעתו מותרת, אבל מה שאמרו מורנא דבשרא אסירי דכוורי שריין, תולעים שהיו בו מחיים קאמר ודכוורי שרי דחיי הדגים כמיתתן דמו. ע"כ. דהיינו דהרמב"ם סובר דאפילו הנולדים לאחר שחיטה אסורים מטעם דכל מה שבעניני בשר אין להתיר כל הנמצא בו בלא שחיטה אפילו הנולדים אחר כך, וגם בדגים סובר דאפילו הנמצאים בבשרו של דג מחיים תלינן שנכנסו מחוץ ותולעים שבדגים אינם מותרים רק הנולדים לאחר מליחתו, ע"ש. והביא המחבר דעתו [סוף סעיף ט"ז] וז"ל, יש מי שאוסר התולעים המתהוים לאחר שחיטה מכל דבר הטעון שחיטה. עכ"ל. אך רמ"א כתב דנהגו להקל כסברא הראשונה.

פולמוס תולעי האניסאקים

במשך מאות שנים נהגו יהודים לאכול דגי הרינג וסלמון ללא בדיקה, בהסתמך על ההיתר ההלכתי של תולעי הבשר [היה מקובל לזרוק את הראש מפני התולעים הנמצאים בזימים, וכן את המעיין כיוון שהתולעים ששם אסורות]. התולעים שבדגים נקראים תולעי האניסאקים, והם מצויים מאוד בדגים כמו סלמון, הרינג (מטיאס), בקלה (קוד) וסול. כאמור לכאורה תולעים אלו מותרות הואיל והן בבשר הדג, אולם, בעשורים האחרונים גילו מדענים כי תולעי האניסאקים אינם נוצרות בבשר הדג, אלא הדג בולע אותן כשהן מיקרוסקופיות, הן מגיעות למעי, ורק לאחר מכן הן קודחות חור ונודדות לבשר, ולפי זה תולעים אלו אסורות באכילה, וגם דגים מסויימים שנגועים באופן שאי אפשר לנקותם.

בעקבות הנ"ל פרץ פולמוס גדול אודות כשרות הדגים שמצויים תולעים בבשרם, שדעת הרב אלישיב, כי תולעי האניסאקים אסורות לחלוטין באכילה, דהרי הם כתולעים דאיתו מעלמא. בעקבות הפסק, בדצי"ם רבים אסרו לחלוטין שיווק של דגים מסוימים ללא השגחה מיוחדת, ודרשו ניקוי קפדני או הסרה מוחלטת של אזורי הבשר המועדים לנגיעות. אמנם דעת בעל שבט הלוי ועוד פוסקים להיתר, כפי שהיו מאז ומעולם, וטעמם ונימוקם עמם, כי חוקי התורה נקבעו לפי מה שעין אנושית רגילה יכולה לראות בזמן מתן תורה וחז"ל. ומכיון שכאשר

התולעת נבלעת היא מיקרוסקופית לחלוטין (ולא נראית לעין), אינה נחשבת מבחינה הלכתית לשרץ, ושם שרץ חל עליה רק כאשר היא נראית לעין רק בתוך בשר הדג. לכן, מבחינה הלכתית היא נחשבת כמי שגדלה שם, וממילא היא מותרת. עוד הוסיפו שלא ייתכן שדורות של צדיקים ואנשי מעשה באירופה אכלו דגים אלו באיסור מבלי שההשגחה העליונה תמנע זאת מהם, כמו שמצאנו רבות בתלמוד שאמרו על זה לא יאונה לצדיק כל און.

דין תולעים בגבינה

כתב הרמ"א, נוהגים בתולעים של גבינה לאכלן אף על פי שקופצין הנה והנה על הגבינה, אבל אם פירשו לגמרי אוסרין אותן מיהו אם נתערבו בשאר מאכל ולא יכולין להסירן משם אין אוסרין המאכל כי יש מתירין אותן בכל ענין, וטוב להחמיר במקום שאין הפסד מרובה. עכ"ל. והביאור, דיש ג' מדרגות באיסור פרישת התולעים המתהוים בתלוש, דבמים שבכלים לא מקרי פרישה עד שתפרוש לאחריו הכלי, ותולעים המתהוים תוך הפרי בתלוש מקרי פרישה אף אם פירשה על גבי הפירי וכ"ש ביצאה מהפירי לגמרי אל דופן הכלי מבפנים, והתולעים שנתהוו על גבי שאר מאכלים כמו מילבין שבקמחים לא שייך לקרא פירש כשהם על גבי הקמח, שהרי לא נתהוו בתוכו, ואפילו כשהולכים על הקמח, ומקרי פירשו כשפירשו על דופני הכלי מבפנים. והנה תולעים שבגבינה התהוותם אינם דווקא בתוך המאכל, ואדרבא רובם מתהווים על גבי המאכל, אמנם כשפירשו בתוך הכלי אפילו מבפנים וכ"ש למקום אחר לגמרי ודאי הוה פירשו ואסורים, וזהו שאומר רבינו הרמ"א דכשקופצים הנה והנה על הגבינה לית לן בה, וכשפירשו לגמרי אפילו בתוך הכלי מבפנים מקרי פירשו ואסורים, אלא שיי"א דתולעים אלו אפילו פירשו לגמרי מותרים, דס"ל דתולעים המתהווים מרוב שומן או מסרחון אין עליו שם שרץ כלל דלא הוה שרץ רק בגידולי קרקע או בעניני שתיה כמים ושאר משקין. והרמב"ם כתב להדיא [פ"ב הי"ג] וז"ל, אלו המינין שנבראין באשפות ובגופי הנבלות כגון רמה ותולעת וכיוצא בהן שאינן נבראין מזכר ונקבה אלא מן הגללים שהסריחו וכיוצא בהן הן הנקראין רומש על הארץ, והאוכל מהן כזית לוקה שנאמר ולא תטמאו את נפשותיכם בכל השרץ הרומש על הארץ ואף על פי שאין פרין ורבין, אבל השרץ השורץ על הארץ הוא שפרה ורבה מזכר ונקבה. ע"כ.

ועל הדעה הנ"ל להתיר תולעים ושרצים שמתהווים מחמת שומן או סירחון, נביא כאן מדברי הפרי חדש [ס"ק נ"ג], כה אמר חזקיה לא אוכל להתאפק מלהזהיר ולהודיע לעם חומר איסור התולעים, לפי שנעשה קל בעיני הבריות, וכיון שעבר אדם עבירה ושנה בה נעשית לו כהיתר [יומא פ"ו ע"ב], ואין איש שם על לב מבלי לב ודשו ביה רבים וגדולים ואפילו החכמים והיחידים אינן

אורחא דמילתא, שע"י לידת קישוי רגיל להוציא את ידו וכו'. ועוד, דהואיל והיא מסתכנת בלידה, הרגילות למהר לשחטה כדי שלא תתנבל.

והמבואר בפרק הזה הוא שהתורה התירה הולד הנמצא בבהמה שחוטא שהולד א"צ שחיטה, ואם בשעת שחיטה הוציא הולד ידו או רגלו חוץ לרחם, אז אין האבר היוצא נותר בשחיטת אמו דהתורה לא התירה היוצא חוץ למחיצת האם, ויותר מזה, אפילו אבר שיצא לחוץ קודם שחיטה, אף על פי שחזר האבר לפניו לתוך מעיה קודם שחיטה ונשחטה נשאר אבר זה באיסורו דכתיב ובשר בשדה טריפה לא תאכלו כיון שיצא בשר חוץ למחיצתו נאסר כטריפה שאין לה היתר.

ומבואר בגמרא לקמן [ס"ט ע"א] דאין מועיל מחיצה אחת למחיצת אחרת, כגון בהמה מעוברת והיא קדשי קדשים העומדת בעזרה, או של קדשים קלים העומדת בירושלים, והוציא העובר את ידו, נאסר זה האבר בכל עניין אף כששחטו אחר כך את האם במקדש לקרבן והותר העובר כולו כדין בן פקועה, מ"מ זה האבר נשאר באיסורו אף אם חזר לתוכה, ולא אמרינן מינו דהוה עזרה מחיצה לגבי קדשי קדשים וכן ירושלים הוי מחיצה לגבי קדשים קלים תיהוי נמי מחיצה לגבי האבר ולא נחשבנו כאבר שיצא חוץ למחיצת אמו, דמחיצה זו למחיצה אחרת אינה מועילה.

ואף על פי שאין נ"מ לגבי האבר בין שחזר לפניו או לא חזר דבכל עניין נאסר, מ"מ יש נ"מ בין חזר ללא חזר לעניין מקום החתך, כלומר דהאבר כשהוא עדיין בחוץ בשעת השחיטה, כשחותך האבר צריך להניח ממה שבפנים לצד החיצון ולחותכו, שמקום חיבור החיצון והפנימי אסור מפני שהוא עומד על שפת הרחם ולא קרינא ביה בהמה בבהמה דלאו בתוכה הוא, אבל אם החזיר האבר קודם השחיטה א"צ לחתוך לצד פנים, אלא מצמצם וחותך, ומקום חתך מותר, דקרינא ביה בהמה בבהמה, דביציאת האבר לא נאסר רק האבר לבדו וכל העובר מותר.

במה דברים אמורים שהאבר בלבד אסור וכל העובר מותר, כשהוציא ידו או רגלו או שאר אברים, אבל אם הוציא הולד את ראשו קודם השחיטה נאסר כל העובר, דביציאת ראשו נחשב כילוד ואינו נותר אלא בשחיטת עצמו. וכמו שביציאת ראשו הוי כילוד כמו כן ביציאת רובו נחשב כילוד, ואפילו לא יצא רק חציו אלא שהוא ברוב אבר, כגון שבחצי יצא רוב ידו וכשנשער בכלליות העובר לא יצא אלא חציו או אפילו פחות מעט, אבל אם נשליך מיעוט היד שבפנים אחרי רוב היד שמבחוץ יהיה רוב עובר, אסור ואמרינן תרי רובי, דמיעוט היד שדינן אחר רוב היד שבמחוץ והוי ככל היד בחוץ, ואחר כך נשליך מיעוט העובר אחרי רובו, ומ"מ לקולא לא שדינן

נזהרין כראוי על פי מה שנתבאר בש"ס ופוסקים בסימן זה, ובפרט חם ליבי בקרבי וחמרמר והנה מאד מר לי מר בהיתר תולעים שבגבינה שנמשך ההיתר על פי האיסור והיתר הארוך [כלל מ"א דין י']. וצריך אני לברר טעות הרב בהוראה זו שנמשך אחר סברת יחיד באיסור דאורייתא, אולי איישר חילי ואבטליניה למנהג הרע הזה.

הנה דבר ברור הוא שלא יש שום הפרש בין תולעים הנבראים בפירות ומיני קטניות וכיוצא ובין הנבראים במאכל מרוב שומן או הפסד וסרחון, שהרי כל מין תולעת ששרץ על הארץ אסרה תורה וכו'. וכן כתב הרמב"ם אלו המיני הנבראים בפירות ובמאכלות אם פירשו ויצאו לארץ אף על פי שחזרו לתוך האוכל, מי שאכל מהן כזית לוקה וכו'. ע"כ. והאריך להביא עוד ראשונים דמסכימים לדעת אחד שאין שום הפרש בין תולעים לתולעים, וסיים, סוף דבר בהא סליקנא ובהא נחיתנא שאין הפרש בין תולעים הנבראים בפירות לתולעים הנבראים במאכלות כגון בשר גבינה ודגים וכיוצא, שכל שפירשו לגמרי אסורין ולוקין עליהם, וזה דעת כל הראשונים הרמב"ם ורבינו ברוך בספר התרומה והרשב"א והרא"ש והטור והמגיד משנה וכן דעת ראב"ן ורשב"ט, זולתי קבלת ראב"ה שלא נתבררה קבלתו ולא נתברר, והוא ענין רע ומר נשתקע הדבר ולא נאמר, ולכן יש לגעור באלו האנשים שממלאים ניירות מתולעים של גבינה ואוכלים אותן, וראוי לנדותם ולהבדילם מקהל הגולה עד שיקבלו עליהם את הדין שלא לאכלם עוד, ואם יתנו כתף סוררת וימאנו לשמוע את דבר ה' קורא אני עליהם וזריתי פרש על פניכם וגו', ולא לישרי ליה מאריה למי שמורה היתר בדבר שפשט איסורו לדעת הפוסקים רובם ככולם, ובפרט באיסור חמור כזה שעל כל תולעת ותולעת שאוכל אם נברא במחובר לקרקע אף שלא ריחש או בתלושה כגון דגים וגבינה ופירש, עובר בחמשה לאוין מפורשין בתורת כהנים בסוף פרשת שמיני וכו', ומעתה כל אדם יזדרז בעצמו מלהכשל באיסור זה וגם לדרוש ברבים חומרת איסורו כי היכי דלפרשו מיניה, ואני את נפשי הצלתי, ישמע חכם ויוסף לקח, ע"כ בקיצור.

דף ס"ה ע"א

פרק רביעי

בהמה המקשה לילד, והוציא העובר את ידו והחזירו מותר באכילה, הוציא את ראשו אף על פי שהחזירו הרי זה כילוד. חותך מעובר שבמעיה מותר באכילה, מן הטחול ומן הכליות אסור באכילה, זה הכלל; דבר שגופה אסור, ושאינה גופה מותר.

באחרונים כתבו לבאר מה שנקטו דוקא בהמה המקשה לילד, דהרי הוא הדין בכל לידה, אם התחיל הולד לצאת ונשחטה האם באמצע הלידה, וכתבו שהוא

דף ס"ט ע"א

בעי רבי ירמיה מהו לחוש לזרעו וכו' והכי קמיבעיא לן מהו לגמוע את חלבו וכו' או דלמא התם אית ליה תקנתא לאיסוריה בשחיטה, הכא לית ליה תקנתא לאיסוריה בשחיטה תיקו.

יתבאר לקמן דבן פקועה הבא על בהמה וילדה, אותו הולד אין לו תקנה, מפני שהוא כחציו שחוט, ואם בא על בת פקועה מותר הולד. אך מכל מקום אם אחד מהפקועים הוציאו אבר דנאסר אותו האבר כנ"ל, לא אמרינן דהנולד ממנו יאסר אותו אבר, דלא אמרינן שאבר מוליד אבר, דאל"כ כל סומא יוליד סומא וכל חיגר יוליד חיגר אלא דהזרע מתבלבל בכל הגוף. ורק לעניין חלב איכא לספוקי, דאם עובר זה שיצא ממנו אבר נקיבה היא ונתגדלה, הוי ספיקא דדינא, דחלב אינו דומה לעובר, דעובר בא מכח האם והחלב הוא עצמיות שלה, וא"כ יש בחלב תערובת חלב מן האבר האסור, ואנן קיי"ל דחלב של טריפה אסור וה"נ הרי האבר דינו כטריפה, או אפשר דלא דמי לטריפה שבעצם היא טריפה, מה שאין כן האבר הזה אף שהתורה אסרתו כטריפה, מ"מ איסורו אינו מפני טריפות אלא שהוא כאבר מן החי, והרי כל חלב בא מאבר מן החי והתורה התירה לאכול חלב, ומה איכפת לנו אם בא גם חלב מאבר זה שהוא ג"כ אבר מן החי, או אפשר דלא דמי, דכל בהמה בחייה יש לה היתר בשחיטה אבל אבר זה אין לו היתר בשחיטה, ולכן הוה ספיקא דדינא ואסור החלב מפני הספק, וכן פסקו הטור והש"ע [סימן י"ד סעי' ה'].

והאחרונים דנו מדוע לא נתיר חלב זה מדין ביטול ברוב, ובאמת דעת הב"ח והלבוש כיון דטעם האיסור הוא כמו חלב טריפה שנתערב בחלב כשירה א"כ כשנשער שיש ששים בכל הבהמה נגד האבר החלב מותר שהרי כל איסור בטל בששים. והט"ז והש"ך חולקין בזה, דמי יימר כמה הוליד חלב זה האבר דיש אבר קטן שמוליד הרבה חלב דהחלב בא מכח הדם ויש אבר גדול שאין בו ריבוי דם ויש אבר קטן שיש בו ריבוי דם, עיין עוד שם.

שנו חכמים במשנה [ס"ה ע"א] חותך מעובר שבמעיה מותר באכילה מן הטחול ומן הכליות אסור באכילה זה הכלל דבר שגופה אסור ושאינה גופה מותר. דהיינו, כיון שאין העובר צריך שחיטה דניתר בשחיטת אמו, לפיכך אפילו אם הושיט ידו למעיה וחתך חתיכות מהעובר והניחם שם ואחר כך שחט את האם הרי חתיכות העובר מותרים באכילה, דהכתוב התירם בהמה בבהמה, אבל בבהמה עצמה אינו כן, כגון שהושיט ידו למעיה וחתך מאיבריה דבר שאינה נטרפת בו כמו מן הטחול ומן הכליות והניחם שם, ואחר כך שחטה החתיכות אסורות משום אבר מן החי, דבהמה בבהמה התיר

המיעוט אחר הרוב, כגון שיצא רוב עובר ובתוך זה יש מיעוט היד לא שדינן מיעוטו שמבחוץ אחר רוב היד שבפנים ונחשבנו כאלו כל היד בפנים ואז יהיה רק מיעוט עובר בחוץ, והמיעוט מהיד שמבחוץ נחשב עם מה שיצא והוה רובו והוא כילוד.

והטעם בזה, דרובו במיעוט אבר פשיטא שחשוב כילוד, דלא שבקינן רובא דעובר שהוא בחוץ ולשדייה אחר רוב ידו שבפנים [ע"א], דוודאי רוב עובר חשוב יותר מרוב אבר, אבל חציו ברוב אבר הוי ספיקא דדינא בגמרא לקמן והספק הוא אם רוב אבר חשוב כרוב עובר להמשיך מיעוטו של אבר אבתריה. והואיל והוא ספיקא דדינא אין הדינים שוים, דרובו במיעוט אבר הוי כילוד בין לקולא ובין לחומרא, אבל חציו ברוב אבר אינו כילוד רק לחומרא, כגון אם הוא בן ט' חי וצריך שחיטה לעצמו, מ"מ היוצא אסור, דשמא אינו כילוד וניתר בשחיטת אמו וממילא דהיוצא נאסר [ש"ך סק"ז].

קיי"ל אין לידה לאיברים [ס"ה ע"ב], דהיינו כשאנו צריכין לדון על כל העובר, אז יש ספק בחציו ברוב אבר, אבל באבר אחד בלבד פשיטא דלא שדינן מיעוטו אחר רובו, ולכן אם הוציא רוב ידו לא נאסר המיעוט יד שבפנים, דעל אבר אחד לא שייך שם לידה דנאמר דהוי כילוד והולך המיעוט אחר הרוב, דחשיבותו של הרוב אינו אלא אם הוא כילוד.

מה שאסרנו אבר היוצא אינו אלא כשהעובר ניתר בשחיטת אמו, אבל אם לא ניתר בשחיטת אמו, כגון שהאם נטרפה והוא בן ט' חי וצריך שחיטה לעצמו, הותר גם האבר, דשחיטת עצמו מתיר הכל. אבל אם הותר בשחיטת אמו, אפילו יצא חי אחר שחיטתה ונתגדל דמדרבנן צריך שחיטה לעצמו כמו שיבואר לקמן בסוגיא דבן פקועה, מ"מ כיון דמן התורה הוי כשחוט נאסר האבר, מה שאין כן כשאמו נטרפה דמן התורה צריך שחיטה לעצמו הותר גם האבר.

מבואר בגמרא [ס"ה ע"ב] דאם הוציא העובר את ידו והחזירה וחזר והוציא את רגלו והחזירה וחזר והוציא את שדרתו והחזירה ובאופן שכשנצרפם יהיה רוב עובר, מ"מ לא נאסר המיעוט שלא יצא, ואין דנין בזה דין יצא רובו דהוי כילוד ושדינן המיעוט שבפנים אחר הרוב שמבחוץ, דכיון דכל אבר כשהוציא החזירו ולא היה רוב מבחוץ בפעם אחת אין זה כילוד, אלא כיציאת אבר, דלא שדינן מיעוטו אחר רובו מפני שאין לידה לאיברים. אבל אם חתכו לכל אבר בעת שיצא, אף על גב דלא יצא רובו של עובר בבת אחת, מ"מ כיון דסוף סוף יצא הרוב לחוץ ולא הוחזר לפנים נאסר גם המיעוט שמבפנים, אמנם הוא מחמת דהוי ספיקא דדינא אם מיחשב בכה"ג כילוד או לא ואולינן לחומרא.

הכתוב ולא של הבהמה עצמה, ועוד דכתיב בבהמה אותה תאכלו ודרשינן אותה בזמן שהיא שלימה ולא בזמן שהיא חסירה.

השוחט את הבהמה ומצא בה דמות יונה אסורה באכילה מ"ט בעינן פרסות וליכא.

נחלקו הראשונים באם נמצא במעיה בהמה שרגליה כרגלי יונה או שאין לה רגלים כלל, האם מותר, דנהי דליכא כאן פרסה, מ"מ הא איכא כאן בהמה בבהמה. וזהו דעת הטור שכתב השוחט בהמה ומצא בה דמות יונה אסור, אבל אם מצא בה בהמה שרגליה כרגלי יונה או שאין לה רגלים כלל מותר. וזהו דעת התוספות והרא"ש והר"ן והרשב"א. והב"י והדרכי משה כתבו דלהרמב"ם אסור בכה"ג, מ"מ ש"פ [פ"א ממאכלות אסורות ה"ז] וז"ל, בהמה שנמצא בה דמות עוף אף על פי שהוא עוף טהור ה"ז אסור באכילה, לא הותר מן הנמצא בבהמה אלא מה שיש לו פרסה. עכ"ל. ומה דקדקו דכל שאין לה פרסה אסור, ע"ש. ועיין בערוך השלחן [סימן י"ג] שהאריך להוכיח דאף הרמב"ם אינו חולק על הרא"ש וס"ל כוותיה.

דף ס"ט ע"ב

המבכרת המקשה לילד מחתך אבר אבר, ומשליך לכלבים. יצא רובו הרי זה יקבר, ונפטרת מן הבכורה.

המבכרת המקשה לילד מחתך אבר אבר ומשליך לכלבים דכל כמה דלא נפיק רוביה לא קדיש [רש"י ד"ה ומשליך] יצא רובו כאחת וחתכו ה"ז יקבר ופטורה מן הבכורה, וטעמא דיקבר משום דביציאת הרוב חלה קדושה עליו דקרינא ביה אשר יולד, ופטורה מן הבכורה שהבא אחריו אינו בכור בין שיצא ראשון אבר אבר ובין שיצא רוב כאחת דהא שני לאו פטר רחם הוא, ומה שחנתך מרובו ואילך צריך קבורה, אבל מה שחתך אבר אבר עד רובו א"צ קבורה אף כשהם לפנינו, ומרובו ואילך צריך קבורה אף שהקודם השליכם לכלבים [ע"ע"א תוד"ה מאי לאו] ובגמרא יש פלוגתא בזה אם קדוש למפרע, וקיי"ל מכאן ולהבא הוא קדוש ולא למפרע. כן היא דעת רש"י ותוספות והטור.

והרמב"ם [פ"ד מהלכות בכורות ה"ד] כתב וז"ל, מבכרת המקשה לילד יכול לחתוך אותו אבר ולהשליכו לכלבים והבא אחריו בכור. יצא רובו ה"ז יקבר ונפטרה מן הבכורה, ואם חתך אבר והניחו אבר והניחו עד שהשלים רובו הרי כל האיברים צריכים קבורה ונפטרה הבכורה, כיון שיצא רובו בין שלם בין מחתך והרי הם לפנינו נתקדש למפרע. עכ"ל. ופליג בתרתי, האחת דאם האכילו ראשון ראשון לכלבים לא נפטרה מן הבכורה, דכיון דלא חשוב כילוד אינו פטר רחם והבא אחריו הוא בכור, והשנית דאם האיברים לפנינו כשיצא רובו נתקדשו האיברים למפרע,

דפסק כמאן דס"ל למפרע הוא קדוש, ובש"ע [סימן שי"ט] הובאו שני הדיעות.

יצא שלישי ומכרו לנכרי וחזר ויצא שלישי, לדעת הרמב"ם חל עליו קדושה למפרע ולדעת הרא"ש כיון שלהבא הוא קדוש מכירה שמכר לנכרי הוי מכירה ומפקיעה ממנו קדושת בכורה. יצא שלישי דרך דופן ושני שלישים דרך רחם, כתב הרמב"ם כיון שלמפרע מתקדש נמצא שרוב הראשון מקדשו וכיון שיצא רוב הראשון דרך דופן אינו קדוש ולדעת הרא"ש קדוש.

יצא רוב העובר ויש ברוב זה מיעוט אבר שרובו מבפנים, ואם נצרף המיעוט הזה לרובו שבפנים לא יהיה רוב מבחוץ, מ"מ חשוב כילוד ושדינן מיעוט האבר אל מה שבחוץ ולא אל מה שבפנים, ואסור למוכרו לגוי ואסור בכל ההנאות ופטר הבא אחריו מן הבכורה, והטעם דלא שבקינן רוב הבהמה לילך אחר רוב אבר וכנ"ל, אבל אם יצא חציו של עובר ובתוך החצי הזה יש רוב אחד מאיזה אבר באופן שכשנצרף אל רוב אבר זה מיעוטו שבפנים יהיה רוב עובר, הוי בעיא אם מצרפינן המיעוט שבפנים למה שבחוץ אם לאו, ולכן ה"ז ספק ואסור למוכרו לגוי ואסור בשאר הנאות, וכתב הרמב"ם דהבא אחריו הוי ספק בכור, וכ"כ הטור.

דף ע"א ע"א

האשה שמת ולדה בתוך מעיה, ופשטה חיה את ידה ונגעה בו החיה טמאה טומאת שבעה, והאשה טהורה עד שיצא הולד. [גמרא]. אמר רבה, כשם שטומאה בלועה אינה מטמאה, כך טהרה בלועה אינה מיטמאה.

רמב"ם [הלכות טומאת מת פרק כ"ה הלכה י"ב] האשה שילדה ולד מת אפילו נפל קטן הרי היא טמאה טומאת ז', מת עוברה בתוך מעיה ופשטה החיה את ידה ונגעה בו החיה טמאה שבעה והאשה טהורה עד שיצא הולד, וטומאת החיה מדבריהם גזירה שמא תגע בו משיצא הולד, וטומאת אבר מן התורה אין מגע בית הסתרים מגע הואיל והוא בתוך המעים הנוגע בו טהור, וכן הבולע טבעת טמאה וחזר ובלע אחריה טבעת טהורה אף על פי שנגעו זו בזו בודאי בתוך מעיו אינו מגע והטמאה בטומאתה וטהורה בטהרתה.

ועיקרי ההלכות בזה, טומאה בלועה אינה מטמאה לא במגע ולא במשא, לא את מי שהטומאה בלועה בו, ולא את האדם הנוגע בה במקום בליעתה. כיצד אדם שבלע טבעת טמאה מת וטבל לטומאתו, והיא בתוך מעיו, אינו נטמא ממנה, וכן אם בלע כזית מן המת ונכנס לבית, הבית טהור, שהבלוע מציל באהל-המת מלטמא.

כשם שטומאה בלועה אינה מטמאה כך טהרה בלועה אינה נטמאת, לפיכך כלב שבלע טבעת טהורה ונכנס

לאוהל המת, ויצא והקיאה, הרי היא טהורה כשהיתה. ואף במשא הזב אין הבלוע נטמא, שאם הסיט זב את האדם שבלע טבעת טהורה, לא נטמאה הטבעת.

טומאה בלועה אינה מטמאה, אין הכונה שאינה טמאה, אלא אם יחזור הבלוע ויקיאה הרי היא בטומאתה ומטמאתו במגע, ולא עוד אלא שהיא עצמה בטומאתה אף בעודה בלועה, שאין מציאותו של הבלוע בטילה, אלא שאין בכחו של הבלוע לחדש היות חדשות של טומאה, ולכן כשיצא מבליעתו אין דנים אותו ששב אל העולם בטהרה, אלא הרי הוא בטומאתו כשהיה. וכתבו הראשונים שזה שאינה מטמאה אינו משום שמגע בית הסתרים הוא, שכן טומאה בבית הסתרים מטמאה במשא, אלא משום שהבליעה מעכבתה מלטמא במגע ובמשא, שמשגהייה הטומאה לתוך בטנו של הבלוע, אינו לא נוגע ולא נושא, היינו שאין הבליעה מטהרת את הטומאה עצמה, אלא שמונעת ממנה תורת מגע ומשא.

בסוגיין ילפינן טהרת הבלוע בקל וחומר מכלי חרס, ומה כלי חרס המוקף צמיד פתיל שאינו מציל על הטומאה שבתוכו מלטמא, מציל על טהרה שבתוכו מלהטמא, אדם שמציל על טומאה שבתוכו מלטמא, אינו דין שמציל על טהרה שבתוכו מלהטמא, שלמדים שתוכו של אדם מציל וחוצץ על טהרה שבתוכו מלהטמא בקל וחומר מתוכו

של כלי חרס שמציל, ולכן אף על פי שהאדם עצמו טמא, תוכו מציל. ויש שכתבו הטעם שהבלוע כמעוכל, וכאילו אינו בעולם, ואף על פי שאינו ראוי להתעכל בו, גזירת הכתוב לטהרו כאילו הוא מעוכל. וכתב הראב"ה [ביאורי סוגיות סימן אלף קל"ד] בשם רש"י שמקל וחומר זה יש ללמוד אף זה שאין הבלוע נטמא במשא הזב, ואף על פי שכלי חרס המוקף צמיד פתיל אינו ניצל מלהטמא במשא הזב, יש ללמוד בקל וחומר מפכים קטנים שאינם נטמאים על ידי זב. והביא שם סברא שזה שאין בלוע נטמא במשא הזב סברא היא, לפי שלא הסיט הזב אלא את האדם ולא את הטבעת שבתוכו, שהטבעת קבועה בתוכו.

אף כשמקפיד להוציא את הטומאה ממקום בליעתה ויכול להוציאה, הרי זו טומאה בלועה ואינה מטמאה. ודעת המאירי במסכת נדה שכל שהטומאה יכולה לצאת בידי אדם, הרי זו מטמאה, כדרך שאמרו במשקים טמאים הבלועים בחרסים, שאם יכול להוציאם על ידי היסק בתנור, מטמאים, ודוקא כשאינה יכולה לצאת בידי אדם אלא בידי שמים, אינה מטמאה, וכן יש באחרונים דסבירא להו דבכל טומאה בלועה, כגון בנבילה שנתחבה בעומק לתוך מעי האשה וכיוצא, שאם מקפיד להוציאה ויכול להוציאה, מטמאה, כדין משקים הבלועים בחרסים, שאין זה נקרא בלוע כלל.